

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING QIZIQISHLARINI BAHOLASHNING PSIXODIAGNOSTIK USULLARI

Imomova Mamura Abdurasul qizi

Toshkent shahar Yunusobod tumani 327-sonli maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning qiziqishlarini aniqlash va baholashning psixodiagnostik usullari, ularning psixologik rivojlanishdagi ahamiyati hamda ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy diagnostik yondashuvlar tahlil qilingan. Shuningdek, maktab psixologi, pedagog va ota-onalarning hamkorligida o'quvchilarning individual qiziqishlarini rivojlantirishning amaliy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, psixodiagnostika, qiziqish, psixologik baholash, kuzatish, psixologik test, maktab psixologi, motivatsiya, individual yondashuv, ta'lim.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishi va bilish jarayonlari faol rivojlanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqishi, qobiliyatlari va individual moyilliklari namoyon bo'la boshlaydi. Ushbu qiziqishlarni o'z vaqtida aniqlash va baholash ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchining intellektual hamda ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Shu sababli psixodiagnostik usullardan foydalanish boshlang'ich ta'lim amaliyotining ajralmas qismidir. Psixodiagnostika o'quvchining individual-psixologik xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganish va baholashga xizmat qiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda qiziqishlarni aniqlashda yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir, chunki bu davrda qiziqishlar hali barqaror shakllanmagan bo'lib, ta'lim muhiti va ijtimoiy ta'sirlar ostida rivojlanadi.

Nazariy jihatdan Lev Vygotskyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi va Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi bolaning qiziqishlari uning bilish faoliyati va rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liqligini asoslaydi. Mazkur nazariyalar psixodiagnostik jarayonda bolaning yosh va individual imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. O'quvchilarning qiziqishlarini baholashda kuzatish, individual suhbat, anketa, rasmiy metodikalar, o'yin diagnostikasi, ijodiy topshiriqlar, psixologik testlar va faoliyat mahsullarini tahlil qilish kabi usullardan foydalaniladi. Ayniqsa, tabiiy sharoitdagi kuzatish bolaning haqiqiy qiziqishlarini aniqlashda samarali hisoblanadi. Diagnostika jarayonida o'quvchining darsdagi faolligi, mustaqil faoliyati, savollar berishi, ijodkorligi va turli mashg'ulotlarga bo'lgan munosabati ham baholanadi.

Maktab psixologi diagnostika natijalari asosida har bir o'quvchi uchun individual

tavsiyalar ishlab chiqadi, pedagoglarga ta'lim metodlarini moslashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi hamda ota-onalarni farzandining qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltiradi. Bunday hamkorlik o'quvchining motivatsiyasini oshirish va uning imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi.

Bugungi kunda psixodiagnostik jarayonda raqamli diagnostika vositalari, interaktiv testlar va elektron monitoring tizimlaridan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda. Biroq ularning natijalari mutaxassisning kuzatuvi, suhbat va pedagogik tahlili bilan birgalikda qo'llanilgandagina ishonchli va samarali bo'ladi.

Diagnostic jarayonni ilmiy asosda tashkil etish, maktab psixologi, pedagog va ota-onalar o'rtasidagi samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish har bir o'quvchining salohiyatini ro'yobga chiqarish hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kichik maktab yoshi odatda 6–7 yoshdan 10–11 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu bosqich bolaning hayotida muhim o'zgarishlar davri bo'lib, u o'yin faoliyatidan ta'lim faoliyatiga o'tadi. Aynan shu davrda bolaning bilish jarayonlari, shaxsiy sifatlari va ijtimoiy munosabatlari jadal rivojlanadi. Maktabga qadam qo'ygan bola yangi ijtimoiy mavqega ega bo'ladi, o'qituvchi va tengdoshlari bilan yangi munosabatlarni shakllantiradi hamda ta'lim jarayonining talablariga moslashishni boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning idroki aniq va obrazli bo'lib, ular atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni katta qiziqish bilan kuzatadilar. Xotira va diqqat asta-sekin ixtiyoriy tus ola boshlaydi, tafakkur esa ko'rgazmali-harakatli shakldan mantiqiy fikrlash bosqichiga o'tadi. O'quvchilar yangi bilimlarni egallashga intiladilar, o'qituvchining bahosi va rag'batlantirishi ular uchun muhim motivatsion omil hisoblanadi.

Bu davrda bolaning asosiy faoliyati o'qish bo'lib, aynan ta'lim jarayoni orqali uning nutqi, tafakkuri, xotirasi, diqqat va tasavvuri rivojlanadi. Maktabdagi muvaffaqiyat o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijobiy motivatsiyani shakllantiradi va keyingi rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi bolaning maktab hayotiga muvaffaqiyatli moslashishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik maktab yoshida qobiliyat va qiziqishlarni aniqlash alohida e'tibor talab qiladi. Psixologik diagnostika orqali o'quvchilarning intellektual, ijodiy, badiiy, musiqiy, sport va kommunikativ qobiliyatlari o'rganiladi. Olingan natijalar asosida har bir bolaning individual imkoniyatlariga mos ta'lim va tarbiyaviy yondashuvni tashkil etish mumkin bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida musiqiy, tasviriy va kommunikativ qobiliyatlar nisbatan erta namoyon bo'ladi. Ko'pchilik o'quvchilar insonlar bilan ishlash yoki ijodiy faoliyatga qiziqish bildiradilar. Biroq ayrim bolalarda matematika va tabiiy fanlarga qiziqish sustroq bo'lishi mumkin. Bu holat qobiliyatning yo'qligini emas, balki ushbu yo'nalishlarda qo'shimcha motivatsiya va pedagogik yondashuv zarurligini anglatadi.

Qobiliyat va qiziqishlarning o‘zaro uyg‘unligi bolaning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Agar o‘quvchining qiziqishlari uning tabiiy qobiliyatlariga mos ravishda rivojlantirilsa, u ta‘lim jarayonida yuqori natijalarga erishadi va o‘z salohiyatini to‘liq namoyon eta oladi. Shu sababli maktab psixologi va sinf rahbari muntazam ravishda psixodiagnostik tadbirlar o‘tkazib, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlashi lozim. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar bilan ishlashda ota-onalar bilan hamkorlik muhim o‘rin tutadi. Oilada yaratilgan sog‘lom psixologik muhit, mehr-muhabbat va qo‘llab-quvvatlash bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi hamda shaxs sifatida barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kichik maktab yoshi bolaning psixik rivojlanishida mas‘uliyatli davr hisoblanadi. Mazkur bosqichda o‘quvchilarning qobiliyat va qiziqishlarini o‘z vaqtida aniqlash, ularni ilmiy asoslangan psixodiagnostik metodlar yordamida baholash hamda individual rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish ta‘lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning shaxsiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va kelgusida kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri belgilash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir insonning qobiliyati va iste‘dodi uning rivojlanishi mahsuli hisoblanadi. Qobiliyat tug‘ma layoqat negizida shakllanib, ta‘lim-tarbiya, ijtimoiy muhit hamda shaxsning o‘z ustida ishlashi ta‘sirida rivojlanib boradi. Shu sababli kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning aqliy va ijodiy qobiliyatlarini erta aniqlash, ularni psixodiagnostik metodlar orqali baholash bugungi ta‘lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Erta tashxis o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini aniqlash, ularning qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olgan holda rivojlantirish hamda ta‘lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, aqliy qobiliyatning rivojlanishi turli omillar ta‘sirida kechadi. V.S. Merlin, Ye.A. Klimov va N.I. Chuprikova qobiliyatning individual uslubi ta‘lim va tarbiya jarayonida shakllanishini ta‘kidlaganlar. Chet el psixologlari A. Bine, J. Piaget, Ch. Spirmen, L. Tyorstoun, J. Gilford, G. Ayzenk, R. Kettell va R. Sternberg esa aqliy qobiliyatni ko‘p omilli va murakkab psixologik tizim sifatida izohlaganlar.

O‘zbek psixologiya maktabi vakillari M.G. Davletshin, B.R. Qodirov, E.G. G‘oziyev, V.M. Karimova, E.Z. Usmonova, R.I. Sunnatova va Z.T. Nishonovalar ham qobiliyatlarning shakllanishi, rivojlanishi hamda diagnostikasi bo‘yicha muhim ilmiy tadqiqotlar olib borganlar. Shuningdek, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Abdulla Avloniy kabi mutafakkirlar ham insonning aqliy kamoloti, bilim olish qobiliyati va tarbiyaning ahamiyati haqida qimmatli ilmiy-pedagogik qarashlarni ilgari surganlar.

Tarixda qobiliyatning biologik asoslarini izohlashga uringan olimlardan biri F.A. Gall hisoblanadi. U frenologiya nazariyasini ilgari surib, insonning aqliy va ruhiy

xususiyatlari bosh miyaning ayrim qismlariga bog‘liq, degan fikrni bildirgan. Uning nazariyasiga ko‘ra, kalla suyagining shakliga qarab shaxsning qobiliyatlarini aniqlash mumkin edi. Biroq zamonaviy psixologiya va nevrologiya ushbu qarashlarni ilmiy jihatdan tasdiqlamaydi. Shunga qaramay, Gallning ishlari qobiliyatlar biologik asoslarini o‘rganish yo‘lidagi dastlabki urinishlardan biri sifatida tarixiy ahamiyatga ega. Rus psixologi A.G. Kovalev qobiliyatning psixologik mohiyati, uning shakllanish qonuniyatlari va diagnostika usullarini chuqur o‘rgangan olimlardan biridir. Uning tadqiqotlarida qobiliyat shaxsning individual-psixologik xususiyatlari majmui sifatida talqin qilinadi va u faoliyat jarayonida rivojlanishi ta’kidlanadi.

O‘zbek psixolog olimi M.G. Davletshin texnikaviy qobiliyatlarni tadqiq etish bo‘yicha salmoqli ilmiy ishlar olib borgan. Olimning fikricha, texnikaviy qobiliyat shaxsning individual psixologik xususiyatlari majmui bo‘lib, u insonning texnik faoliyatni muvaffaqiyatli egallashi, texnik masalalarni hal etishi va ushbu faoliyatda yuqori natijalarga erishishini ta’minlaydi. Demak, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning qobiliyatlarini ilmiy asoslangan psixodiagnostik metodlar yordamida erta aniqlash ularning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish, individual yondashuvni ta’minlash hamda kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa ta’lim sifatini oshirish va har bir bolaning imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning qiziqishlarini psixodiagnostik usullar yordamida baholash ularning individual qobiliyatlarini aniqlash, ta’lim motivatsiyasini kuchaytirish va shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Davletshin. M. Psixologiyadan asosiy tushunchalar. –T., 2017.
2. Mamedov K “Maktabgacha yoshidagi bolalar va o‘quvchilarning aqliy rivojlanish xususiyatlariya” Toshkent. 2004 -yil.
3. Дилмуродова З. Развитие способностей детей младшего школьного возраста //Актуальные проблемы обучения социально-гуманитарных наук в медицинском образовании. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 487-493.
4. Dilmurodova, Z. D. (2023). Kichik maktab yoshidagi o ‘quvchilarning psixologik xususiyatlari va ularning qobiliyat darajalari aniqlash. *Научные исследования и общественные проблемы*, 1(1), 33-37.
5. Dilmurodova, Z. (2023). Bola qobiliyatini barvaqt aniqlash muhim!. *Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations 2023 Prague, Czech*.

6. Bekmurodovna, Z. D. (2022). Matematik tushunchalarning ta'riflash metodikasi. *Journal of new century innovations*, 11(5), 173-175.
7. Dilmurodova, Z. D. (2022). Psixologiyada qobiliyat muammosi. Актуальные проблемы обучения, 1(2), 15-25.
8. Jumayevich, E. N., & Talipjanovna, M. N. (2023). Characteristics of implementing the cluster approach in the educational system. *International Journal of Pedagogics*, 3(02), 44-47.
9. Ходжамкулов, У. Н., Мадгапилова, НТ (2020). Необходимость и условия формирования кластера педагогического образования (на примере системы образования Узбекистана). *Европейский журнал исследований и рефлексии в образовательных науках*, (8), 4.
10. Madgapilova, N. T. (2023). Social-psychological cooperation of educational organizations and theoretical basis of the cluster approach. *Экономика и социум*, 11(114), 554-560.